

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО РОБОТИ У РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ УСТАНОВАХ

Постановка проблеми. У Індивідуальній програмі реабілітації [5] зазначено, що фізична і фізкультурно-спортивна реабілітація є одними із основних засобів відновлення. Вони спрямовані на заохочення до активного життя і професійної діяльності, створення сприятливих умов для психологічної і соціальної реабілітації дітей з вадами розвитку. Якщо фізична реабілітація актуальна на етапі лікування і відновлення функцій організму, то фізкультурно-спортивна реабілітація націлена на підтримку кондицій людини протягом всього життя. Всі види фізичної активності людей з вадами розвитку на сучасному етапі поєднує таке соціальне явище як адаптивна фізична культура (АФК). У нашій країні як освітній предмет вона з'явилася і розвивається віднедавна [2, 6, 7].

Коло питань професійної і особистої компетентності фахівців із фізкультурною освітою щодо роботи з неповносправними дітьми в умовах спеціальних (корекційних) закладів висвітлено в роботах М.І. Шмаргун, В.М. Шмаргун (1996), Т. Литовченко, В. Філімова (2004), О. Д. Барабаш (2006) В.Ф. Балашова (2008), С.Н. Мишариної (2008). Так, Р.В. Чудна [12] у своєму дисертаційному дослідженні розробила вітчизняну концепцію, структуру та зміст підготовки фахівців з фізичного виховання неповносправних. Дослідниця виділяє наступні завдання навчання дітей з вадами розвитку засобами фізичної культури в умовах корекційних шкіл: морфофункціональні, психолого-педагогічні, соціальні.

Аналіз приватних методик навчання дітей з вадами розвитку АФК дав змогу визначити, що, на сьогодні, не достатньо вивченим є застосування соціальних технологій в АФК. Так, соціальній інтеграції засобами АФК в корекційних установах для дітей з вадами слуху, присвячено дослідження І.В. Випасняка (2007), який розглядав інтегруючий аспект застосування національних рухливих ігор за умов організації занять у контактних групах. Д. Зубатюк (2007) зауважував на можливості участі дітей з вадами слуху з метою соціальної адаптації у спорті вищих досягнень. Л.Ю. Хода (2008) виділила моделі інтеграції дітей з вадами слуху під час застосування засобів спорту і рухової рекреації. Т.А. Євтухова (1994) розглядала рухливі ігри, як засіб соціальної інтеграції дітей з вадами зору в умовах корекційних закладів. А.Н. Растамашвили (2000) досліджував можливість соціальної інтеграції слабозорих і сліпих при застосуванні адаптивної рухової рекреації із включенням у ці заходи здорових дітей. Е.В. Смурова (2004) зауважувала на інтеграційному

потенціалі занять аеробікою для дітей з вадами зору. О. Луковська і С. Афанас'єв (2004) вивчали можливість нормалізації психоемоційного стану дітей з ДЦП за рахунок фізичних вправ. Застосування різних видів АФК і їх роль у соціальній інтеграції дітей з різними порушеннями опорно-рухового апарату розглянуто Т. Даниловою (2001), А.А. Трададюк, С.М. Вицько (2004), С. Демчук (2005), Л.В. Мороз (2006). Науковці відводили значну роль у процесі соціальної адаптації і інтеграції дітей з означеними вадами фізичній реабілітації, рекреаційним заходам і спорту. Соціальну адаптацію засобами АФК дітей з розумовими вадами розглядали А.С. Самилічев, О.В. Яшин (2003), Р.Н. Гавриліна (2007), які віднесли до інтеграційних засобів адаптований туризм, спорт, рекреаційну діяльність. В.А. Ильин (2004) в своєму дослідженні вивчав механізми формування адекватної взаємодії на заняттях фізичного виховання розумово відсталих дітей із однолітками.

Проте особливість навчання АФК в дитячих реабілітаційних закладах полягає у потребі організовувати сумісні заняття із дітьми різного віку, статі, захворюваннями тощо. Основним завданням цих закладів є соціальна реабілітація і адаптація дітей до суспільства, яку можливо реалізувати лише за умов їх безпосередньої взаємодії [14, 15].

Тому, на наш погляд, дане питання потребує додаткового вивчення, бо методичне забезпечення є однією із складових професійної готовності фахівців з фізкультурної освітою до діяльності в дитячих реабілітаційних установах.

Мета - визначити складові методики навчання дітей в умовах центрів реабілітації.

Завдання дослідження:

- 1) виділити невирішені питання у навчанні дітей АФК в умовах реабілітаційних установ;
- 2) визначити складові методики навчання дітей АФК в умовах реабілітаційних центрів.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із попередніх теоретичних і практичних досліджень стало відомо, що в реабілітаційних центрах існує низка невирішених організаційно-методичних завдань, які слід враховувати при підготовки фахівця з фізичного виховання:

1. Практична відсутність методичного забезпечення занять з фізкультурно-спортивної реабілітації [14, 15].
2. Відсутність науково обґрунтованих способів впровадження новітніх соціальних технологій для організації сумісного навчання дітей з різними вадами АФК [14, 15];
3. Фактична відсутність роботи з родиною щодо застосування сімейних форм АФК [3, 9, 14, 15].

Спираючись на теоретичне вивчення методик навчання дітей з вадами розвитку АФК, а також аналіз особливостей функціонування і завдань

реабілітаційних установ, виходячи з досвіду практичної роботи на базі Центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів (м. Мелітополь) і Центру соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними порушеннями «ІРИДА» (м. Київ) в період з 2007 по 2009 роки [14, 15], нами було виділено складові методики навчання дітей в реабілітаційних центрах, на які можливо орієнтуватися під час підготовки фахівців з фізичного виховання до практичної діяльності в даних установах:

1. Адаптивне фізичне виховання [2, 5, 6, 11, 13, 14, 15] спрямовано на формування базових основ фізичної освіти [1, 2, 5, 6, 11, 13]. Основними його засобами є фізичні вправи, природні джерела: сонце, повітря, вода. До засобів соціальної інтеграції відносять рухливі ігри, спортивні змагання, естафети [1, 2, 11, 13]. В умовах дитячих реабілітаційних центрів доцільно застосовувати індивідуально-групові, малогрупові, групові і колективні форми організації занять [11]. У зв'язку із різним складом дітей в групах важливого значення набуває застосування комплексних методів впливу на всі психо-сенсорні системи дитини та її загальний фізичний розвиток:

1) Метод формування знань: наочний; словесний; практичних вправ.

2) Метод стимулювання рухової активності.

3) Методи компенсації порушеної і використання збережених функцій.

4) Методи виховання особистості: виховне середовище, діяльність з виховання, усвідомлення, самовідчуття себе в реальному житті.

5) Методи навчання рухам і фізичним якостям: розвиток основних локомоторних функцій: ходьба, стрибки, біг; розвиток фізичних якостей: координація рухів, сила, витривалість, швидкість, спритність, рухливість у суглобах і гнучкість.

З метою ефективною соціальною інтеграції дітей в колективі доцільно застосовувати методи соціально-психологічного регулювання, які складаються із сугестивних методів, використання музики, ігрових методів, театралізованих форми занять [11]. Також із досвіду нашої практичної роботи було виділено метод організації дітей на заняттях для створення умов їх міжособистісної взаємодії (вправи в парах і колі, ігри з соціально-інтегруючою спрямованістю). Теоретичний аналіз і практична робота дали змогу виділити основні форми роботи з батьками, що виховують дитину з вадами [2, 5, 3, 9, 11]. До них відносяться: консультування, навчання вправам ранкової гімнастики і рухливим іграм, що спрямованні на забезпечення рухової активності дитини, розвиток її рухів і фізичних якостей. Доцільним є надання інформації щодо прийомів загартування дитини.

2. Фізична реабілітація [1, 2, 4, 5, 6, 8, 11, 14, 15] – спрямована на лікування, відновлення і компенсацію втрачених можливостей [2, 4, 6, 8]. Основними її засобами, які віднайшли широкого застосування в практиці

реабілітаційних установ є: лікувальна фізична культура, масаж, бальнеотерапія, фізіотерапія, механотерапія тощо. Означені засоби застосовують у формі індивідуальних і індивідуально-групових занять [4, 7, 8, 14, 15]. Методи і соціальні технології навчання ті ж самі, що і для фізичного виховання. Робота з батьками складається із консультування і навчання їх вправам і рухливим іграм з метою індивідуальної корекції, компенсації або відновлення первинного дефекту і профілактики вторинних відхилень у дитини в домашніх умовах [2, 5, 14, 11, 15].

3. Адаптивна рухова рекреація [2, 6, 11, 13, 14, 15] – спрямована на оздоровче дозвілля, активний відпочинок і спілкування дітей [2, 6]. Основні засоби, які можливо застосовувати в центрів реабілітації – це спортивні змагання, естафети, рухливі ігри, фітнес, туризм [2, 6, 11, 13]. Соціально інтегруючий ефект можливо створити за умов застосування малогрупових, групових і колективних форм організації занять і заходів [2, 6, 11, 13, 14, 15]. Методи ті ж самі, що і для фізичного виховання із застосуванням методів навчання оздоровчому тренуванню (фітнес-технологіям). Широке застосування в цьому виді АФК набули соціальні технології за рахунок виділення Л.Ю. Ходою [10] моделей інтеграції дітей:

- *базова інтернальна інтеграція* – модель соціальної інтеграції першого рівня, поєднує одну нозологічну групу, для сумісної рухової діяльності, вміщує два варіанти: 1 – поєднання дітей з однією нозологією з різницею вікового діапазону до 3-х років, в тому числі, тих що мають ускладнену структуру порушення; 2 – поєднання дітей з різним ступенем враження;

- *змішана інтернальна інтеграція* – модель соціальної інтеграції другого рівня, поєднує осіб різних нозологічних груп (із сенсорними, фізичними і інтелектуальними порушеннями) для сумісної рухової діяльності;

- *включаюча екстернальна інтеграція* – модель соціальної інтеграції третього рівня, що поєднує осіб з однією нозологією і здорових, для сумісної рухової діяльності;

- *поєднуюча екстернальна інтеграція* – модель соціальної інтеграції четвертого рівня, що поєднує дітей із сенсорними, фізичними і інтелектуальними порушеннями і здорових дітей для сумісної рухової діяльності.

Робота з батьками полягає у консультуванні і заохоченні їх до застосування вправ ранкової гімнастики, фізкульт-хвилинок в режимі дня дитини, рухливих ігор вдома і під час прогулянок тощо.

4. Адаптивний спорт [2, 5, 6, 11, 13, 14, 15] спрямований на вдосконалення і реалізацію фізичних, психічних, емоційно-вольових здібностей дитини [2, 6]. Його основним засобом виступає спортивне тренування за обраним видом спорту: легка або важка атлетика, боротьба, спортивні ігри тощо [7, 11]. Методи ті ж самі, що і в фізичному вихованні. До того ж

застосовується спеціальна фізична, технічна, тактична, психологічна підготовка в обораному виді спорту [2, 6, 7, 11, 13]. Форми організації тренувальних занять: малогрупові, групові, колективні. Отримання соціально-психологічного ефекту від занять можливо при включенні в тренування і змагання дітей за моделями інтеграції, розробленими Л.Ю. Ходою [10]. Робота з сім'єю дитини полягає у формуванні у батьків позитивного відношення до занять дитини спортом, а також заохоченні батьків до сумісного із дітьми тренування, прийняття участі в аматорських змаганнях, налаштування їх на підтримку дитини на всіх етапах спортивної підготовки.

5. Креативні (художньо-музикальні) тілесно-орієнтувальні практики [2, 6, 11, 14, 15], які спрямовані на творчу реалізацію і вираження духовної сутності в русі [2, 6]. В дитячих реабілітаційних установах такі заняття краще проводити із застосуванням сучасних фітнес-технологій, танців, арт-терапії тощо. Інтегративна ефективність занять залежить від їх емоційності, яскравості, цікавості, тому бажано проводити їх у малогруповій, груповій і колективній формі [7, 11]. Під час навчання дітей цьому виду АФК застосовуються всі методи фізичного виховання і спорту. Соціальні технології ті ж, що і в руховій рекреації і спорті. Особливості роботи з батьками, окрім консультування вміщують, підготовку родини, до застосування в домашніх умовах танців, домашніх вистав тощо [2, 5, 11].

Висновки. Отже, було встановлено, що низка не вирішених організаційно-методичних питань ускладнює професійну готовність фахівця з фізичного виховання до практичної діяльності в дитячих реабілітаційних установах.

Професійна підготовка фахівців з фізичного виховання неповносправних до діяльності в умовах центрів реабілітації, перш за все, полягає у знаннях щодо методики навчання різним видам АФК, розумінні їх функцій, застосування різноманітних форм і засобів, форм організації занять, специфіки поєднання різноманітних методів і соціальних технологій, а також заохочення батьків, що виховують дитину з особливими потребами до застосування сімейних форм АФК.

Перспектива подальших досліджень. Подальші дослідження полягатимуть у визначенні динаміки соціальної інтеграції, розвитку рухових можливостей і фізичних якостей дітей в малих групах при застосуванні даної методики їх навчання в означених реабілітаційних установах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашмарин Б. А. Теория и методика физического воспитания: учеб. пособие для студентов физ. воспитания пед. ин-тов / Б. А. Ашмарин, М. Я. Виленский, К.Х. Граптынь и др. : Под ред. Б. А. Ашмарина. – М.: Просвящение, 1979. – 360 с.

2. Бегидова Т. П. Основы адаптивной физической культуры/ Бегидова Т.П.: учебн. пособие. – М.: Физкультура и спорт, 2007. – 192 с.
3. Корельская Н.Г. Работа с родителями детей-инвалидов /Корельская Н.Г. // Адаптивная физическая культура. – 2000. - №1 (2). – С. 41-43.
4. Мухін В.М. Фізична реабілітація [Текст]. – Київ: Олімпійська література, 2000. – 423 с.
5. Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда та порядку їх складання /Наказ МОЗ України 08.10.2007, № 623//Офіційний вісник України. – 2007 - № 80. – С. 122-125.
6. Теория и организация адаптивной физической культуры [Текст]: учеб. в 2 т. Т.1.: Введение в специальность. История, организация и общая характеристика адаптивной физической культуры / Под общей ред. проф. С. П. Евсеева. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Советский спорт, 2005. – 296 с.
7. Физическая реабилитация и спорт инвалидов: нормативно-правовые документы, механизмы реализации, практический опыт, рекомендации [Текст] /Автор-составитель А.В. Царик. – 3-е изд. – М.: Советский спорт, 2004. – С. 448-450.
8. Физическая реабилитация: учеб. для студ. высш. уч. заведений, обуч. по Гос. образ. стандарту 022500 «Физическая культура для лиц с отклонениями в состоянии здоровья» (Адапт. физ. культура) /Под общ. ред. проф. С.Н. Попова. Изд. 2-е. – Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 2004 .- 608 с.
9. Филимонова С.И. Семейная физическая культура – пространство для самореализации детей-инвалидов и их родителей / Филимонована С.И. //Адаптивная физическая культура. – 2004. - №2 (18). – С. 6-10.
10. Хода Л.Ю. Методология социальной интеграции незлышачых людей в различных видах адаптивной физической культуры: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: (13.00.04) СПбГУФК им. П.Ф. Лесгафта// Хода Л.Ю. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 3.
11. Частные методики адаптивной физической культуры [Текст]: учеб. пособие / Под ред. Л.В. Шапковой . – М.: Советский спорт, 2004. – 464 с.
12. Чудна Р.В. Обґрунтування структури та змісту навчальної дисципліни «Адаптивне фізичне виховання» в системі вищої фізкультурної освіти: Автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: (24.00.02). / НУФВСУ// Чудна Р.В. – К., 2003. – С. 7-8.
13. Чудная Р.В. Адаптивное физическое воспитание [Текст]/ Чудная Р.В. – К.: Наукова думка., 2000. – 360 с.
14. Яшна О. П. Основы організації навчання дітей адаптивній фізичній культурі в умовах центрів соціальної реабілітації / О. П. Яшна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - № 6. – 2009. - С. 164-168.

15. Яшна О. П. Питання соціалізації дітей засобами адаптивної фізичної культури в умовах центрів соціальної реабілітації /О. П. Яшна// Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - № 1. – 2009. - С. 148-151.

АНОТАЦІЯ

Яшна О.П. Професійна готовність фахівців з фізичного виховання до роботи у реабілітаційних установах. В статті розглядаються особливості організації занять з адаптивної фізичної культури (АФК) з дітьми та їх батьками в умовах центрів реабілітації. Вивчені і висвітлені особливості діяльності фахівців в умовах реабілітаційних центрів. Визначена доцільність додаткової підготовки вчителів з фізичного виховання до роботи в умовах реабілітаційних установ.

Ключові слова. *Вчитель з фізичного виховання, адаптивна фізична культура, діти з вадами розвитку, центр реабілітації.*

АННОТАЦИЯ

Яшная О.П. Профессиональная готовность специалистов физического воспитания к работе в реабилитационных учреждениях. В статье рассматриваются особенности организации занятий по адаптивной физической культуре (АФК) с детьми и родителями в условиях центров реабилитации. Изучены и освещены особенности деятельности специалистов в условиях реабилитационных центров. Определена целесообразность дополнительной подготовки учителей по физическому воспитанию для работы в условиях реабилитационных учреждений.

Ключевые слова. *Учитель физического воспитания, адаптивная физическая культура, дети с отклонениями в развитии, центр реабилитации.*

SUMMARY

Yashna O. P. The profession of training specialists of physical culture to the work in rehabilitation institutions. The article concerns the peculiarities of the organization of adaptive physical culture (APC) classes with children and parents in the conditions of rehabilitation centres. We have studied and considered the peculiarities of specialists' activity in the rehabilitation centers' conditions. We have defined the reasonability of additional training of physical culture teachers for working in rehabilitation centres' conditions.

Key words. *Physical training teacher, adaptive physical culture, children with abnormal development, rehabilitation centre.*